

خاندان شمس

فعالان در خدمت چشم پزشکی

www.ketab.ir

به اهتمام:

اعظم قاسمی

انتشارات نوآیندها
Forintia Sarf Publishers

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه	:	قاسمی، اعظم، ۱۳۵۵-
عنوان و نام پدیدآور	:	خاندان شمس: فعالان در خدمت چشم پزشکی / به اهتمام اعظم قاسمی.
مشخصات نشر	:	قم: توانمندان، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	:	۲۳۸ص:؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک	:	978-622-6216-62-3
وضعیت فهرست نویسی	:	فیپا
موضوع	:	شمس (خاندان)
موضوع	:	Shams family
موضوع	:	چشم‌پزشکان -- ایران -- سرگذشتنامه
موضوع	:	Ophthalmologists -- Iran -- Biography
موضوع	:	چشم‌پزشکان -- ایران -- مصاحبه‌ها
موضوع	:	Ophthalmologists -- Iran -- Interviews
موضوع	:	چشم‌پزشکی -- ایران -- تاریخ
موضوع	:	Ophthalmology -- Iran -- History
رده بندی کنگره	:	RE۳۶
رده بندی دیویی	:	۶۱۷/۷۰۹۲
شماره کتابشناسی ملی	:	۷۶۰۸۱۸۶

انتشارات توانمندان

ناشر تخصصی معلولیت و معلولان

 tavanmandan_com

دفتر فرهنگ معلولین
دارالثقافة للمعوقين
Handicap Cultural Center

انتشارات توانمندان
Tavanmandan Publications

خاندان شمس: فعالان در خدمت چشم‌پزشکی

به‌اهتمام: اعظم قاسمی

نوبت چاپ: اول، بهار ۱۴۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۲۱۶-۶۲-۳ ISBN: 978-622-6216-62-3

ناشر: توانمندان شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه قیمت: ۵۰۰/۰۰۰ ریال

قم، بلوار محمدامین، خیابان گلستان، کوچه ۱۱، پلاک ۴، دفتر فرهنگ معلولین

تلفن: ۰۲۵-۳۲۹۱۳۴۵۲ فکس: ۰۲۵-۳۲۹۱۳۵۵۲ همراه: ۰۹۱۲۵۵۲۰۷۶۵

www.Malolan.com , info@handicapcenter.com
www.DataDisability.com , www.Tavanmandan.com

فصل اول: شخصیت شناسی

۱۵	یحیی شمس ملک آرا
۱۵	تحصیلات
۱۶	حضور در دارالفنون
۱۷	جایگاه او در چشم پزشکی ایران
۱۷	تحصیل در فرانسه
۱۸	حضور در مجلس
۱۸	اخلاق و معاشرت
۱۹	وفات
۱۹	یادگاریها و میراث
۱۹	فیلم درباره یحیی شمس
۲۱	گزارش دیگر از فیلم لسان الحکماء
۲۲	تصویر
۲۳	منابع
۲۵	محمدقلی شمس
۲۵	پدر چشم پزشکی ایران
۲۷	تحصیل در فرانسه
۲۸	مناصب و مشاغل
۲۸	توسعه دانش چشم پزشکی
۲۹	از مفاخر آذربایجان
۳۰	گزارش ایران صدا
۳۲	گزارش بیمارستان قزاقی
۳۵	محمدقلی شمس در ویکی پدیا
۳۶	تصاویر
۳۸	منابع

هرمز شمس ۳۹

گفت‌وگو با دکتر هرمز شمس، فرزند طیب، نوه حکیم ۳۹

میراث دار چهار نسل چشم‌پزشکی ایران ۴۶

گفت‌وگو با دکتر هرمز شمس به مناسبت روز پزشک ۵۹

گفت‌وگو با دکتر هرمز شمس، برگزیده جشنواره علامه طباطبایی ۶۵

خوشبختی و رضایت از زندگی ۷۲

اهدای جایزه ملی علامه طباطبایی توسط یک پژوهشگر نخه به بیمارستان ۸۴

رویکرد بنیاد ملی نخبگان اقدامی بزرگ در نهادینه کردن فرهنگ نخبگی ۹۰

تصاویر ۹۸

منابع ۹۹

شیدا شمس دواجی ۱۰۱

سمت‌های اجرایی ۱۰۱

حمایت از بیماران امراض پوستی به عنوان مهم‌ترین دغدغه من ۱۰۲

استاد شیدا شمس از بنیان‌گذاران درماتولوژی نوین در ایران ۱۱۸

تصاویر ۱۲۵

منابع ۱۲۵

فصل دوم: جایگاه شخصیت‌های شمس در تاریخ چشم‌پزشکی

تاریخ تحولات در ایران ۱۲۹

تحولات چشم‌پزشکی در ایران: از دوره باستان تا عصر معاصر ... ۱۳۲

دوره باستان ۱۳۳

اوستا به عنوان قدیمی‌ترین منبع ۱۳۳

دوره اسلامی ۱۳۴

دوره قاجاریه ۱۳۸

دارالفنون ۱۳۸

اصفهان و شیراز ۱۴۰

دیگر شهرها ۱۴۰

بعد از انقلاب ۱۴۱

طب سینایی در گذار به مدرنیته در ایران قاجار ۱۴۲

اولین مدرس پزشکی ۱۴۳

بیمارستان فارابی ۱۵۸

از سال ۱۳۲۱ ..... ۱۵۸

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران ۱۵۹

رؤسا و مدیران فارابی ۱۶۰

۱۶۰	مدیران بیمارستان ناکتون
۱۶۱	پیام ریاست
۱۶۱	کتابخانه
۱۶۲	افتخارات و دستاوردها
۱۶۷	برگزاری مراسم رونمایی سردیس پروفیسور محمدقلی شمس
۱۶۹	منابع

فصل سوم: تکریم و بزرگداشت

۱۷۳	تاریخچه جشنواره شمس
۱۷۶	ششمین جشنواره چشم‌پزشکی و علوم بینایی شمس
۱۷۹	هفتمین جشنواره چشم‌پزشکی و علوم بینایی شمس
۱۹۲	هشتمین جشنواره چشم‌پزشکی و علوم بینایی شمس
۱۹۹	نهمین جشنواره چشم‌پزشکی و علوم بینایی شمس
۲۰۳	دهمین جشنواره چشم‌پزشکی و علوم بینایی شمس
۲۰۸	یازدهمین جشنواره چشم‌پزشکی و علوم بینایی شمس
۲۱۱	دوازدهمین جشنواره چشم‌پزشکی و علوم بینایی شمس
۲۱۴	سیزدهمین جشنواره چشم‌پزشکی و علوم بینایی شمس
۲۲۰	قدردانی فرهنگسرای رازی با همکاری بیمارستان فراهی
۲۲۶	منابع

فصل چهارم: شاگردان

۲۲۹	دکتر زهرا اعلمی هرندی
۲۳۴	دکتر علیرضا نادری
۲۳۵	دکتر محمدصادق پیروز
۲۳۸	پایان
۲۳۸	منابع

مقدمه

چشم پزشکی که در گذشته کحاله نامیده می شد، دارای تاریخ پر فراز و نشیب و نشانگر تلاش های انسان های سخت کوشی است که به دلیل اهمیت چشم و بینایی، درصدد شناخت اجزاء و ساختار چشم و شیوه کارکرد آن بوده اند. به دلیل اینکه بسیاری از معلومات انسان از طریق بینایی به دست می آید و چشم ساختار پیچیده و بسیار ظریفی دارد، شناخت آن هم ضروری بوده و هم مشکل و پیر از مشقت.

اما دانشمندان ایران چنین مشقت ها و مشکلاتی را به جان خریدند و از دوره باستان به شناخت چشم و بینایی نیا سوندند. در هر دوره، کشف هایی به دست آوردند و خشت و خشت بنای رفیع چشم پزشکی را ساختند؛ به طوری که امروزه چشم پزشکی از دانش های وسیع و پر دامنه است و ابعاد آن یکبار و ظرف چند سال به دست نیامده بلکه طی قرون متمادی به دست آمده است.

شاید مهم تر از یافته ها و کشفیات چشم پزشکی، ثبت و ضبط پیشرفت ها و تاریخ نگاری چشم پزشکی باشد، به ویژه تاریخ نگاری معلولیت چشمی یا فقدان بینایی با موانع و مشکلات افزون تر دست به گریبان بوده است. تاریخ هر علم پیامدها و تأثیرات بسیار در پیشرفت آن علم دارد، زیرا تجربیات و معلومات پیشین به نسل های بعد انتقال می دهد. به همین دلیل دفتر فرهنگ معلولین، به تاریخ چشم پزشکی و تاریخ دیگر علوم مرتبط به معلولین اهتمام داشته و تلاش کرده تاریخ هر علم را جداگانه تدوین نماید.

این مرکز از آغاز تأسیس، درصدد تألیف تاریخ معلولیت ها و معلولان بوده

ولی به دلیل گستردگی و تنوع موضوعات این تاریخ نگاری، به ناچار باید نخست، تاریخ اشخاص، موضوعات خردتر و نهادهای کوچکتر را نوشت، سپس با ترکیب آنها تاریخ کل معلولیت‌ها و معلولان را تدوین کرد.

یک بخش از تاریخ معلولیتی، تاریخ نابینایی و در مقابل آن تاریخ بینایی است و در درون این موضوع، اقدامات پزشکی و تحولات پزشکان در جهت دارو و درمان نابینایان است. قبلاً این دفتر یک عنوان کتاب با عناوین چشم پزشکی در دوره اسلامی نوشته علی نوری و الهه قاسمی منتشر کرده است. از قدیم خاندان‌هایی مثل خاندان حنین بن اسحاق و خاندان بختیشوع در پیشرفت چشم پزشکی فعالیت داشته و کارنامه علمی قابل توجه بر جای گذاشته‌اند. اما خاندان شمس در دوره معاصر و در یکصد و پنجاه ساله اخیر همواره در طبابت، درمان چشم و تربیت شاگردان و راه‌اندازی نهادهای چشم پزشکی همواره پیش‌گام بوده‌اند. چهار تن از این خاندان به عنوان سلسله جنبان مشهورتر می‌باشند: یحیی، محمدقلی، هرمز و شیدا.

اهمیت این خاندان فقط در فعالیت‌ها و اینکه نهادهای اصلی چشم‌پزشکی مثل مرکز فارابی را راه‌اندازی کرده‌اند، نیست بلکه آنچه به این خاندان اعتبار و اهمیت مضاعف بخشیده، این نکته است که این خاندان در مرز قدیم و جدید یا کحاله و چشم پزشکی یا شیوه طبابت سنتی و روش مدرن قرار گرفت و عاملی برای مدرن سازی چشم پزشکی و کنار گذاشتن کحاله و ترویج چشم پزشکی گردید. وقتی از این منظر به خاندان شمس نگاه می‌کنیم متوجه اهمیت آنان می‌شویم.

یحیی و محمدقلی در ساختن بنای چشم پزشکی مدرن باید فعالانه می‌کوشیدند و فرزندان آنان با تداوم راه ایشان، به تثبیت و تحکیم و توسعه این بنا همت گماشتند. علاوه بر این، این خاندان در دوره‌ای بودند که انواع اپیدمی‌ها و بیماری‌های مسری در ایران وجود داشت. تراخم در جنوب و غرب ایران باعث کوری بسیاری از مردم شده و حکومت

با مشکلات بسیار زیاد دست به گریبان بود. از طرف دیگر کمبود پزشک و نیروی ماهر که بتواند با این بیماری‌های واگیردار و فراگیر مقابله و مبارزه کنند وجود داشت و لازم بود هم در مرکز به تربیت نیرو و تدریس دانشجویان اقدام می‌شد و هم در مناطق دور به مبارزه با بیماری‌ها می‌پرداختند.

مواردی که شمردم عوامل و عللی بود که از شمس‌ها قهرمان ساخت؛ زیرا آنان بدون توقع و با خلوص نیت برای چشم‌پزشکی ایران کوشیدند. از این رو هر مقدار در تکریم و بزرگداشت آنان تلاش شود کم است. همین نکات، دفتر فرهنگ معلولین را ترغیب کرد تا کتابی درباره این تلاش‌گران تدوین کند.

کتاب حاضر توسط خانم اعظم قاسمی پس از چند ماه مطالعه تدوین شد و تلاش کرده بر اساس اسناد و مدارک اصیل، کتابی فراهم آورد تا در پژوهش‌های دیگر هم مؤثر و سودمند باشد. از ایشان تشکر می‌کنیم و همواره سلامتی را برایش آرزو می‌نماییم.

محمد نوری

مدیرعامل دفتر فرهنگ معلولین